

Kültürel turizm ve kültürel mirası koruma: Diyarbakır Hasan Paşa Hanı örneği

Mücahit YILDIRIM*¹

¹Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Diyarbakır

Makale Gönderme Tarihi: 31.01.2017

Makale Kabul Tarihi: 17.02.2017

Öz

Sürdürülebilir turizmin önemli bileşenlerinden kültürel turizm, son yıllarda ulusal ve uluslararası boyutta önemli bir boyut kazanmıştır. Kültürel mirasın gezi hedefleri arasında, müzeler, arkeolojik alanlar, tarihi yapılar, kültürel peyzajlar, endüstriyel miras, dini yapılar ve yerel kültür gelmektedir.

Sahip olduğu kültürel mirası nedeniyle Diyarbakır, kültürel turizm açısından önemli bir potansiyel taşımakta, evrensel değere sahip kültürel ve doğal değerleri ve kendine özgü yaşam kültürü ile ziyaretçilere zengin imkanlar sunmaktadır. Diyarbakır Kentinde, ticaret veya konaklama amaçlı kullanılan hanların, günümüze kadar ayakta kalabilmiş olanları azdır. Bu hanlar kentte kültürel turizmin önemli bir gezi hedefini oluşturmaktadır. Kültürel turizmin sürdürülebilirliği açısından kentin büyük yapılarından Hasan Paşa Hanı turistlerin ilgi odağıdır. Restore edilerek yeniden işlevlendirilen Han, günümüzde çok sayıda turistin uğrak yeri olmaktadır. Somut ve somut olmayan kültürel mirasın bileşenlerinin sergilendiği Han, geçmişe bir yolculuğun duraklarından birini oluşturmaktadır.

Kültürel turizm korumanın araçları arasında yer almaktadır ve koruma yaklaşımlarını renovasyon, revitalizasyon ve yeniden kullanım oluşturmaktadır. Fonksiyonunu yitirmiş yapıların yeniden işlevlendirilmesi kültürel turizmin tarihi yapı ve çevre koruma boyutunu gündeme getirmektedir. Sürdürülebilir turizm sektörü için kültürel miras önemli bir yer tutmasına rağmen, dikkatli olunmadığı zaman mirasın korunmasında sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Bu yazıda, kültürel turizm içerisinde kültürel ve doğal değerlerin korunması ve sürdürülebilirliği, Diyarbakır Hasan Paşa Hanı örneğinde irdelenerek, geleceğe dair vizyon oluşturulması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir kültürel turizm; Koruma; Diyarbakır; Hasan Paşa Hanı.

*Yazışmaların yapılacağı yazar: Mücahit YILDIRIM. yildirim@dicle.edu.tr; Tel: (412) 224 11 00 (3744)

Giriş

Antik dünyanın oluşturduğu merak duygusu ile kültür turizmine olan ilgi, görme ve öğrenme merakı artmış, insanların seyahat etmelerine neden olmuştur (Mckercher, Cros, 2010). Turizm bilinmeyi bilme, görülmeyi görme ve öğrenme içgüdüleri ile gerçekleşen kültürel gezilerdir (Kızılırmak, 2005). İnsanlar, kültürel turizm olarak adlandırılan mirası görmek için Roma döneminden bu yana gezmektedir (Mckercher, Cross, 2010). Tarihi alanların, kültürel peyzajların gezilmesi, özel festivallere ve fuarlara katılım, müzelerin ziyaret edilmesi eski uygarlıkların ve onlara ait kalıntıların görülmesi, dini amaçlı seyahatler, yerel mutfak, alt kültürleri tanıma amacıyla yapılan seyahatler bu turizmin parçasıdır.

Kültürel turizm, 1970'lerde turizm sektörünün ve araştırmacıların, kültürel mirası daha detaylı algılayabilmek için seyahat ettiğinin görülmesiyle fark edilmiştir (Tighe, 1986). Kültürel turizm terimi kültürel mirası ve somut olmayan kültürel mirası içermektedir. Turizm, insanoğlunun çevresi üzerinde ve kısmi olarak anıtlar ve sitler üzerinde en anlamlı etkiyi gösterme olasılığı olan faktörlerdendir (ICOMOS 1976). Sürdürülebilir kültürel turizm hem turizm hem de kültürel miras yönetimini memnun eden bir ortaklıktır (Mckercher, Cross, 2010).

Arkeolojik kalıntı ve tarihsel yapıların özgün ortamla uyumunun bozulmamasına özen gösteren bu turizm biçimi yeni yapılanma yerine, var olan yapıların yeniden kullanımını özendirir ve anıtların, sitlerin keşfedilmesinde sürdürülebilir bir yaklaşımdır (ICOMOS 1976). Macintosh ve Goeldner'a göre kültürel turizm, turizmin özel bir ilgi alanı olarak kültür formlarının turistleri etkilemesi ve seyahate motive etmesidir (Macintosh, Goeldner, 1990).

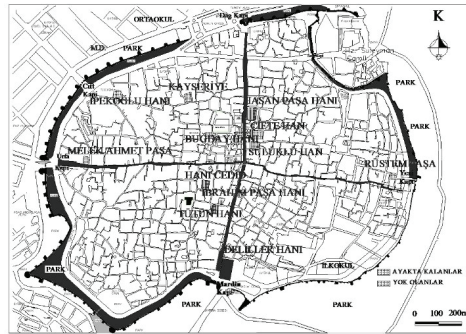
Dünya Turizm Organizasyonuna göre, kültürel miras; insanların eğitim, sanat, kültür ve somut olmayan kültürel mirası keşif gibi sebeplerle seyahat etme motivasyonu olarak tanımlanır (WTO, 1985). Fakat genel olarak turizm

literatürü kültürel turizm aktivitelerini, insanların ve kültürlerini temsil eden kültürel varlıklar olarak arkeolojik alanlar, müzeler, kaleler, saraylar, tarihi yapılar, ünlü yapılar, kalıntılar, festivaller tiyatrolar, müzik, dans gibi alt kültürler olarak tanımlar (Richards, 1996).

Geçmişin tanıklığını yaşatan kültürel mirasın varlığını sürdürdüğü kentlerden biri de Diyarbakır'dır. Geçmiş Roma dönemine dayanan ve bu süreç içerisinde tanıklık ettiği medeniyetlerin izlerini günümüzde taşıyan Diyarbakır Tarihi Kenti, kültürel turizmin cazibe merkezlerinden biridir. Şehir dışından ve ülke dışından gelen turistlerin ziyaret ettikleri yerlerin başında ticaret ve konaklama hizmeti vermiş hanlar gelmektedir.

Diyarbakır'ın önemli tarihçilerinden İbrahim Yılmazçelik yaptığı araştırmalarda (Yılmazçelik, 1995) yerleri tespit edilebilen 10 hanı belirtmekte, bunun dışında da yerinin tespit edilemediği hanların da olduğunu dile getirmektedir. Ulu Cami karşısındaki Hasan Paşa Hanı, Mardin Kapı yakınındaki Deliller (Hüsrev Paşa) Hanı, Borsa Sokağı'ndaki Çifte Han ve Sülüklü Han ayakta kalabilmiş hanlardır. Buğday Pazarı Hanı ise yapısal özgünlüğünü ortaya koymaktan uzaktır.

İbrahim Paşa Hanı, Tütün Hanı, Rüstem Paşa Hanı (Yeni Kapı Hanı), Melek Ahmet Paşa Hanı, Kayseriye Hanı, İpekoğlu Hanı (Habiroğlu) ise ayakta olmayan hanlardır (Şekil.).

Şekil 1. Diyarbakır Suriçi hanlar haritası.

Bu yazının amacı, sürdürülebilirlik doğrultusunda kültürel turizmin, kültürel mirasın korunması üzerindeki etkilerini Diyarbakır Hasan Paşa Hanı örneği üzerinde araştırmak ve geleceğe dair bir vizyon oluşturmaktır. Bu nedenle sürdürülebilir kültürel turizm ile ilgili literatür araştırmaları yapılmış ve koruma yönetim planlarıyla bağdaştırılması hedeflenmiştir.

Kültürel turizm-koruma ve Diyarbakır Hanları

Turizm, kültürel mirasın yönetimi için son zamanlarda potansiyel bir kullanım olarak ortaya çıkar. Ancak turizmin kültürel miras üzerinde negatif ve pozitif etkileri de bulunmaktadır. Negatif etki olarak; kültürel mirasın aşırı kullanımı, bir sömürü haline gelmesi, alanın kullanımına uygun olmayan turist davranışları, plansız turizm altyapı gelişimi, gelirin sınırlı paydaşlara dağılımı, kültürel miras üzerinde kontrolün yitirilmesi, varlıkların bozulması olarak saymak mümkündür. Pozitif etkileri ise; yapılan yeterli sunumun yapıların korunmasına destek olması, yerel ekonominin canlanmasına sebep olması, koruma için maddi kaynak oluşturması, geleneksel kültürün canlandırılması, kültürel değişim olarak sıralanabilir (Mckercher, Cross, 2010).

Kültürel miras, somut fiziki yapısı olan gayrimenkul değerleri, tarihi yerleşimleri, binaları, arkeolojik alanları, kültürel peyzajları, menkul taşınabilir kültürel objeleri ve somut olmayan mirası kapsar.

Kültürel miras koruma yönetimi; kültürel mirasın dokümantasyonu, değerlendirilmesi, tehditlere karşı zayıf ve güçlü yönlerinin analizi, öneriler ve izleme adımlarından oluşur (Pearson ve Sullivan, 1995). Kültürel miras yönetim biçimi, mirasın çeşidine göre ele alınır (Mckercher, Cross, 2010). Bunlar;

- Yapılar ve arkeolojik alanlar,
- Kent mirası, ve kültürel peyzajlar
- Taşınabilir eserler ve müzelerdir.

Kültürel miras yönetimi genel bir terminoloji olarak kültürel mirasın genel kullanıma açık olmasıdır (Pearson and Sullivan, 1995). Bu yönetiminin geliştirmiş olduğu beş aşama vardır.

- i. Sürekli bir dokümantasyon,
- ii. Koruyucu bir yasal boyut,
- iii. Profesyonelliğin artırılması,
- iv. Kullanıcıların katılımı ve
- v. Denetlemedir (Mckercher, Cross, 2010).

Geçmişe ait kültürel mirasın bilimsel ve eğitimsel önemi, çevresel, estetik, ekonomik vb. değerler için korunur. Bu değerler korunurken özgünlük değeri önem taşır. Kültürel mirasın özgünlüğünün değerlendirilmesinde çeşitli parametreler bulunmaktadır. Bunlar;

- estetik değerler,
- teklik değeri (unique),
- kültürel ve tarihsel bütünlük değeri,
- iççilik değeri gibi değerlerdir.

Kültürel mirasın koruma yaklaşımlarından birini olduğu gibi koruma oluşturmaktadır. Bu konseptte göre yapılara müdahale edilmeyerek yaşamlarını sürdürmeleri sağlanır. Bunun için iyi bir planlama ve yönetim gerekmektedir. Arkeolojik alanlar ve kalıntılar bu tip yapılara örnektir. İkinci bir yaklaşım türünü ise sınırlı müdahale ile koruma alır. Bu sınırlı müdahale yaklaşımlarının sadece birkaçı kültürel turizmin koruma olgusu içinde değerlendirilir.

Kültürel turizmde koruma yaklaşımlarını renovasyon, revitalizasyon ve yeniden kullanım oluşturmaktadır. Renovasyonda, yapı çevrenin kısmi olarak değiştirilmesine izin verilir ancak birçok renovasyon uygulamasında tarihsel bütünlük bozulmaya uğrar. Kent sel yenileme ile bölgede revitalizasyon, rekonstrüksiyon ve renovasyon kavramları ortaya çıkmaktadır. Kentlerin kimliklerinin sürdürülebilirliğinde renovasyon-revitalizasyon önemli rol oynar (Çevik vd., 2005). Bu tip bir yaklaşımda en önemli problem bölgenin asilleştirilmesi ve orijinal olmayan malzeme kullanımı olmaktadır. Bu şekilde uygulamalar restorasyon

yerine rekonstrüksiyona dönüşebilmektedir (Timothy, 2011).

Kültürel turizmde koruma yaklaşımlarından birini yeniden kullanım (Adaptive use) oluşturmaktadır. Kültürel mirasın sürdürülebilirliğinde fonksiyonunu kaybetmiş yapıların yeniden kullanımı için yeni bir işlevle işlevlendirilmesi gerekmektedir. Yeniden kullanım yapı ile çevresi arasındaki ilişkiyi güçlendiren önemli bir araçtır. Yapıların yeniden işlevlendirilmesini gerektiren sebeplerin başında eskimeler gelmektedir. Bu eskimeler, fiziksel, ekonomik, fonksiyonel, teknolojik ve sosyal faktörler olarak ortaya çıkar. Yeniden kullanım ile yapının özgününde bulunmayan ekler de gündeme gelebilmektedir.

Kültürel mirasın sürdürülebilirlik esaslarından biri kültürel miras yönetimidir. Alan yönetimi çalışmaları sonunda 2015'te Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı, UNESCO Dünya Mimari Miras listesine girmiştir.

Diyarbakır Tarihi Kentinin strüktürünü belirleyen en önemli kentsel eleman surlar olmuştur. Merkezde kesişen doğu-batı ve kuzey-güney doğrultusundaki yol aksları dört ana kapıya bağlanır. Suriçi bölgesi çok sayıda uygarlığa tanıklık etmiş ve bu uygarlıkların izlerinin bir kısmını günümüzde halen taşımaktadır. Sokakların şekillenmesinde iklimin, surların çevrelediği alan sınırlılığının, sosyal yapının rolü büyüktür. İçkale bölgesinde Kentin yönetsel binaları bulunurken Suriçi'nde Kentin sosyal yapılarından hamamlar, cami ve kiliseler, medreseler ataerkil aile yapıyı sergileyen geleneksel evler ve hanlar bulunmaktadır. Diyarbakır'da az sayıda han günümüze kadar gelebilmiştir.

Hasan Paşa Hanı

Şehrin ticaret aktivitesi yoğun olan Gazi Caddesi üzerindedir. Yapının hemen karşısında bir meydan; bu meydanın karşı tarafında Ulu Cami ve Mesudiye Medresesi bulunmaktadır. Han' ın kuzey ve doğu cepheleri kuyumcular çarşısıyla çevrelenmiş olup, bu çarşının hemen arkasında marangoz atölyeleri bulunmaktadır. Gazi

Caddesi yol kotunun yıllar içinde yükselmesiyle tarihi yapıların giriş seviyeleri bu yol kotu seviyesi altında kalmıştır (Şekil 2).

Şekil 2. Hasan Paşa Hanı Gazi Caddesi görünümü.

Deliller (Hüsrev Paşa) Hanı

Mardin Kapısı'nın karşısında olup, 1527 yılında Diyarbakır Valilerinden Hüsrev Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Buraya Deliller Hanı adı verilmesinin sebebi, İslam ülkelerinden Hicaz'a gitmek üzere toplanan hacı adaylarını götürecek "delillerin" bu handa kalmalarıdır (Beysanoğlu, 1990). Gördüğü bir kısım tadilatlarla bugün ayakta kalmış sayılı hanlardandır (Şekil 3).

Şekil 3. Deliller Hanı otele dönüştürülmüş.

Deliller Hanı, 1603 tarihli bir vakfiyede "Mardin Kapusu Menzil Hanı" şeklinde adlandırılmaktadır (Yılmazçelik,1995).

İki kısımdan meydana gelen Han, siyah- beyaz kesme taş, moloz taş ve tuğladan inşa edilmiştir. Ahır bölümü tek kat, yatma bölümü ise iki kattan oluşmaktadır. Yapının giriş kısmı, dışarıya doğru çıkıntı yapar. Girişin sağ ve sol yanında iki ve hemen karşı tarafında da iki olmak üzere dört merdivenle üst kata çıkılmaktadır. Alt kat odaları, beşik tonozla örtülüdür. Köşe odaları ise, aynalı tonozla örtülmüştür.

Deliller Hanı ahır, binanın altında olmayıp, hemen yanında inşa edilmiştir. İki bölümün de girişleri birbirinden farklıdır. Malzeme olarak bazalt kullanılırken yapının giriş kapısında siyah- beyaz taş örgüsüne rastlanmaktadır.

Çifte Han

Kentin kuzeydoğu bölümünde, Dabanoğlu Mahallesi'nde yer alan Osmanlı hanlarından biridir (Ağırman, 2015). Yapının ilk inşa tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber 16. yüzyıl yapısı olarak tahmin edilmektedir.

Han işlevini kaybettikten sonra, bir süre Borsa olarak kullanılması nedeniyle Borsa Hanı veya Çifte Han olarak bilinmektedir. Bugün oldukça bakımsız durumdadır. Revakların bir kısmı yıkılmış diğer bölümleri de tehlike arz etmektedir (Şekil 5).

Şekil 5. Çifte Han avlusu, yapı terk edilmiş bir durumda.

Sülüklü Han (Kazancı Han)

Bıyıklı Mehmet Paşa Sokağı'nın güneyinde bulunur. Etrafındaki demirci ve kazancılar dolaylı Kazancı Hanı adını almıştır (Ağırman, 2015). Han'ın üç tarafı revaklarla çevrili olup alt

tarafında ahırı yer almaktadır. Yakın zamanda bir restorasyon geçirmiş ve kafeye dönüştürülmüştür (Şekil 4).

Şekil 4. Sülüklü Han, kafeye dönüştürülmüş.

Hasan Paşa Hanı ve Koruma

Diyarbakır Hasan Paşa Hanı, tarihi kent merkezinde ayakta kalabilmiş hanlardan biridir. Diyarbakır Valiliğine 1571 yılı sonunda atanan Sokullu Mehmed Paşa'nın oğlu Vezir Hasan Paşa, kendi adıyla anılan Han'ın yapımını başlatmıştır. Vali Hasan Paşa'nın tayininin çıkması nedeniyle yapı, Diyarbakır Valisi Özdemiroğlu Osman Paşa 'nın desteğiyle tamamlanmıştır (Şekil 6). Hasan Paşa Hanı' nın güney kapısında 1574 'e, ana caddeye bakan batı kapısında ise 1575'e ait iki yazıt bulunmaktadır.

Şekil 6. Hasan Paşa Hanı Gazi Caddesi, batı cephesi.

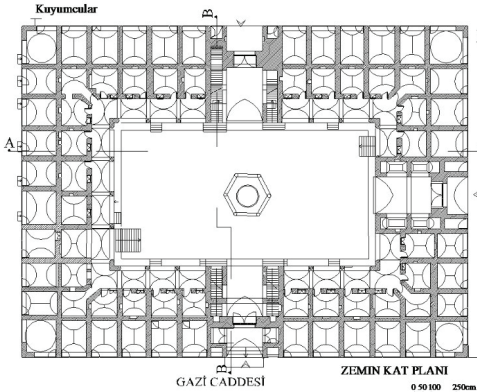
Batı yazıtında büyüklerin varlıklarıyla onur vermeleri ve kalabilmeleri için yapıldığı yazılmaktadır. Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nce koruma altında olan Han, 2004 yılında

projelendirilerek 2005'ten 2008'e kadar süren bir restorasyon süreci geçirmiştir. Gazi Caddesi üzerinde bulunan binalar genelde ticaret ve büro yapılarıdır. Hasan Paşa Hanı'nın böyle aktif bir cadde üzerinde olması zemin kat dükkanlarının terk edilmeden değerlendirilmesini sağlamıştır (Şekil 7).

Bir avlu etrafında revaklar arkasına sıralanmış hacimlerden oluşan iki katlı Diyarbakır Hasan Paşa Hanı'nın esas girişi batı cephesinde olup güney ve doğu cephesindeki girişler Han'a bu yönlerden bitişik olan kapalı çarşıya açılır. (Yıldırım, 1996).

Şekil 7. Hasan Paşa Hanı avlusunda kafeler.

Şekil 8. Hasan Paşa Hanı zemin kat planı (Yıldırım, 1996).

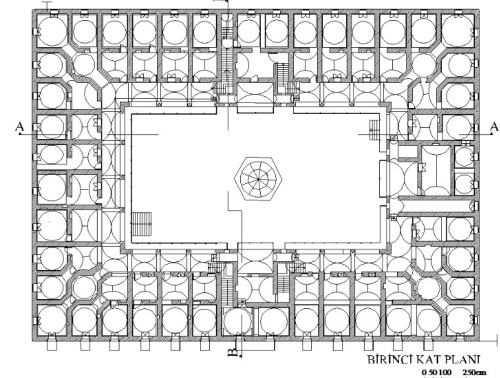
Giriş kapısı iç kısımda yer alır. Bu durum çarşıyla bağlantılı diğer iki girişte de görülür (Şekil 8). Zemin kat mekanları ticaretle

işlevlendirilmiştir. Köşe odalarında da iki bölümlü oda düzeni görülmektedir. Bazalt taşından yapılmış olan Han'ın, zemin kat odaları tonozla örtülüdür. Zemin kat odaları birer kapı ve pencereyle avluyla ilişkilendirilmiş, avlu kotundan 60 cm yüksekte bulunmaktadır. Avlunun ortasında, süslemesiz başlıklara oturan bir şadırvan bulunur.

Birinci katta, beşik tonozlu revaklar, üç ana girişe rastlayan yerlerde kesintiye uğrar. Üst kat revağının önünde avluya doğru çıkan taş konsollar vardır. Avlunun etrafını saran bu taş konsolların sürekliliği giriş kapılarında seviye farkıyla devam eder. Avluya açılan dört ayrı merdivenle birinci kata çıkılır. Buradaki odalar da iki bölümden meydana gelir.

İlk bölüme lentoyla geçilmiş basık bir kapıdan geçilerek girilir (Şekil 9). Ocak, beşik tonozla örtülü bu bölümdedir. Kapının hemen yanında, önünde lokmalı parmaklığı bulunan bir pencere bulunur. İkinci bölüm ise dışarıya bir pencere ile açılır.

Bodrum kat Han'ın ahır olarak kullanılmış, mazgallarla aydınlatılıp havalandırılmıştır. Kuzey ve güney cephelerinde olmak üzere iki girişi vardır. Taşıyıcı sistem, ayakların taşıdığı tuğla çapraz tonozlar olarak planlanmıştır.

Şekil 9. Hasan Paşa Hanı Birinci kat planı (Yıldırım 1996).

Batı cephesinde dükkanlar, birinci katta sivri teğet kemerli pencerelerden oluşur. Yapıya 1900'lerin başında yapılan eklemelerle batı

cephesi görünümünü değiştirilmiştir. Cephede yer alan pencerelerin önüne putrelli volta döşeme ile balkonlar ilave edilmiştir.

Kuzey cephesinde zemin katta dükkanlar, birinci katta ise kemersiz pencereler yer almaktadır (Şekil 10). Han'ın doğu ve güney cephelerinin zemin katı kuyumcular çarşısına bitişiktir. Doğu ve güney kanatlardaki üst kat pencereleri, hemen bitişikteki kapalı çarşının üstüne açılır. Simetrisi, pencere sütnüçeleri ve kemerleri ile batı cephesi olduğundan daha uzun görünmektedir. Bu etki, taş örgüsündeki siyah beyaz renklerin yatay olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

Şekil 10. Hasan Paşa Hanı kuzey cephesi.

Şekil 11. Hasan Paşa Hanı restorasyon esnasında.

Kare plandan kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Üst kat pencerelerinde hafifletme kemerleri vardır. Avluya bakan üst kat revaklarının önünde, taş konsollara oturan açık

çıkımlar yer almaktadır (Şekil 11). Cümle kapılarında ahşap üzerine saç plakalar, kabalarla tutturulmuştur. Bu kapının bir de kuzu kapısı bulunmaktadır.

Yörede bulunan taş malzeme bazalt, geleneksel yapıların şekillenmesinde rol oynar. Bazalt, yarı billürsal, mikrolitik veya camsı dokulu siyah renkli, genellikle homojen yapı ve oldukça ağırdır. Yörenin karakteristik taşı bazalttan inşa edilmiş olan yapının taş sıraları aralarında, siyah renkten kaynaklanan monotonluğu yok etmek için Ergani İlçesi'nden getirilmiş kalker taş kullanılmıştır. Yapının örtü sistemini oluşturan tonoz ve kubbeler, tuğladan inşa edilmiştir.

Süslü sütnüçelerin iki yanda yer aldığı pencereler, lale motifli, birbirine geçmeli siyah beyaz taşların oluşturduğu basık bir kemerle süslenmiştir. Bu kemerlerin üstünde ise mukarnaslar görülür.

Restorasyon öncesinde, 2005 yılına kadar, avluya bakan dükkanların bir kısmı halı satışıyla işlevlendirilmişken, kırtasiyeci, anahtarçı, gümüş, el yapımı süs eşyası satan dükkanlar da bulunmaktaydı. Bu tarihe kadar Han'ın üç büyük girişinden, sadece batı cephesindeki girişi kullanılabilmekteydi. Avlunun döşemesi yıllar içinde yükseltilmiş, bodrum katın avluya bakan pencereleri kapanmış ve altıgen şadırvanın sütnüç kaideleri bu döşeme kotunun altında kalmıştı.

Zemin katta revak sütnüçleri arası demir doğramayla veya duvarla kapatılarak, dükkan alanına dahil edilmişti. Han'ın birinci kat odaları, 2005 yılına kadar zemin katta ticaret işlevinin devam etmesine rağmen tamamen boştu. Eskiden konaklama hizmetinde kullanılan bu odalar, doğa şartlarında çürümeye bırakılmıştı. Güney ve doğu cephesinde Kuyumcular Çarşısının üstüne bakan birinci kat pencereleri briket duvarlarla kapatılmıştı.

Han'ın ahır olarak kullanılmış olan bodrum katı, bir bütünlük gösterememekteydi. Toprak seviyesinin yükselmiş olması nedeniyle, ahır aydınlatan mazgallar, pencereler moloz taşla

kapatılmıştı. Güney cephesinin batı yarısında avludan bodruma girişi sağlayabilmek için bir pencere genişletilerek kapıya dönüştürülmüştü.

Şekil 12. Hasan Paşa Hanı Bodrum katı yeni işlevi.

Yapılan restorasyon ile yapıyı tehdit eden iç ve dış tehlikeler giderilmiş ve yapıya kültürel turizmin de faydalanacağı yeni bir işlev olarak ticaret işlevi verilmiştir (Şekil 12-13).

Şekil 13. Han birinci katı restorasyon esnasında.

Bulgular ve Sonuç

Turizmde çevreye duyarlı; “soft tourism” ya da “bilinçli turizm”, kitle turizmine alternatif olarak gelişmektedir. Kültürel turizm, turizmin bir formu olup kültürel mirasın yönetim şekli değildir. Kültürel miras yönetimi, kültürel miras

değerlerinin sürdürülebilmesi için şimdiki ve gelecek kuşakların faydalanabilmesi amacıyla birtakım sistematik korumanın öngörülmesidir. Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 2005’te restore ettirilen Diyarbakır Hasan Paşa Hanı’na ticaret merkezi işlevi yeniden yüklenmiştir. Bu işlev ile Han, Suriçi’nde kültürel turizmin ilgi odağı olmuştur. Yurt dışından ve yurt içinden gelen turistlerin ziyaret ettikleri bir duraktır.

Yapıda, kültürel turizmin koruma yaklaşımlarından “yeniden kullanım” boyutu önem kazanmıştır. Han’ın konaklama ve ticaret işlevlerinden sadece ticaret işlevi gündeme taşınmış, konaklama işlevi tarihi çevrenin yoğun yaya ve araç trafiği baskısından dolayı tercih edilmemiştir. Bodrum kat; kitap satış alanları ile donatılmıştır. Zemin katta el sanatları ürünlerinin satıldığı dükkanlar, kafeler yer almaktadır. Birinci katta ise kahvaltıcılar yer almıştır. Yeni işlev ile Han, sürdürülebilir kültürel turizm ve kültür mirası amaç-araç dengesi içinde, kentte önemli duraklar arasında yer almaktadır.

Koruma altındaki kentsel sit alanları ve içindeki tarihi yapılar, yeterli sunumlar ile kültürel turizmin ilgi odağı olabilmektedir. Bu tarihi çevrelerde turizmin sağladığı ekonomik güç, tarihi yapıların halk tarafından önemsenmesini ve korunmasını sağlar. Eskimeye bağlı olarak fonksiyonunu kaybetmiş yapılar restore edilerek yeniden işlevlendirilebilir. Kente gelen yerli ve yabancı turistlerin somut ve somut olmayan kültürel miras hakkında merak duyguları yeniden işlevlendirilmiş bu yapılarda karşılanmaktadır. Ancak amaç-araç dengesi içerisinde ekonomiye ivme kazandıran bu işlevin turist beğenileri yönünde taviz verilmeden gerçekleştirilmesi koruma açısından önem taşımaktadır.

Kaynaklar

- Ağırman, E., (2015), Diyarbakır Çifte Han’ın İncelenmesi ve Koruma Önerileri, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Beysanoğlu, Ş. (1987), *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi*, Diyarbakır Belediyesi Yayınları, Ankara.

- Çevik, V., Tavşan, A., (2008). An example to renovation-revitalization Works in historical city centres, Kunduracılar Street/Trabzon-Turkey, Building and Environment, 43, 950-962.
- Himmetoğlu, B., (1996). Sürdürülebilir Turizmi Gerçekleştirme Yolları, Sürdürülebilir Turizm; Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım, 19. *Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu*, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, S.64.
- ICOMOS, (1976), *Kültürel Turizm Tüzüğü*, ICOMOS, Paris.
- Kızıllırmak, İ., Kurtuldu, H., (2005). Kültürel Turizmin Önemi ve Tüketici Tercihlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Çalışma, Ticaret ve Turizm *Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1
- Macintosh, R.W, Goeldner, C.R., (1990). *Tourism Principles, practices, philosophies*, John Wiley and Son, New York.
- McKercher, B., Cross, H., (2010). Cultural Tourism, The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management, Routledge Taylor&Francis Group Press, NewYork.
- Pearson, M., Sullivan, S., (1995). Looking after heritage places: The basics of heritage planning for managers, Landowners and administrators. Melbourne University Press, Melbourne.
- Richards, G., (1996). Production and consumption of European cultural tourism, *Annals of Tourism Research* 23(2): 261-283.
- Timothy, J. D., (2011). *Cultural Heritage and Tourism, An Introduction*, Charlesworth Press, Bristol.
- Tighe, A. J., (1986). *The arts/tourism partnership. Journal of Travel Research*, 24 (3) 2-5.
- WTO, (1985), The states' role in protecting and promoting culture as a factor in tourism development and proper use and exploitation of national cultural heritage of sites and monuments or tourists. *World Tourism Organization*, Madrid.
- Yıldırım, M. (1996), Diyarbakır Hasan Paşa Hanı Koruma ve Değerlendirilmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, Yıldız teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Yılmazçelik, İ., (1995), *XIX. Yüzyılın ilk yarısında Diyarbakır*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Cultural tourism and heritage conservation: Case of Diyarbakır Hasan Pasha Khan

Extended Abstract

Cultural tourism, one of the important components of sustainable tourism, has gained importance in national and international scale in recent years. Among the destinations of cultural heritage tourism there are museums, archaeological sites and historical buildings, cultural landscapes, industrial heritage, religious buildings and local culture. Because of its cultural heritage, Diyarbakır has a great potential for cultural tourism. It offers a wide range of cultural and natural values with its universal value and rich culture for the visitors. Conservation approaches in cultural tourism are renovations, revitalization and re-use. Adaptive use of cultural heritage that lost their function in cultural tourism, brings the dimension of historical and environmental protection on the agenda. Although the cultural heritage is important for the sustainable tourism, it can bring problems in the preservation of the heritage in the case of not being careful.

Cultural heritage and management is the envision of a systematic conservation for the present and future generations to benefit cultural heritage values. The cultural tourism, within the harmony of historical structures and environment, encourages the re-use of existing structures and is a sustainable approach for the discovery of monuments, rather than new structuring. The scientific and educational significance of past cultural heritage is preserved for environmental, aesthetic, economic, etc. values. While these values are protected, the value of authenticity gains important. There are various parameters in evaluating the authenticity of cultural heritage. For the sustainability of cultural heritage, it is necessary to re-use the structures that have lost function. Re-use is an important tool that strengthens the relationship between the structure and the environment. Obsolescence of historical structures have physical, economic, functional, technological and social dimensions.

The historical city of Diyarbakır, which dates back to the Roman period and carries traces of the civilizations, is one of the centers of cultural tourism attraction. Among the places visited by tourists from

outside the country and inside, there are khans that have provided trade and accommodation services before. The khans able to survive up to day and used for trade or accommodation are fewer. These khans are an important objective of cultural tourism in the city. In terms of the sustainability of cultural tourism, Hasan Pasha Khan is one of the great structures of the city. Having been restored and re-used, Khan is now visited by a large number of tourists. By exhibiting the components of tangible and intangible cultural heritage, Khan is one of the stops of the past journey. Just in the opposite of the building is a square, on the opposite side of this square are Great Mosque and Mesudiye Madrasah. It is surrounded by a jewelry market with north and east fronts and there is a carpenter shop right behind this bazaar. After the restoration of Diyarbakır Hasan Pasha Khan, which had previously provided trade and accommodation services, trade center re-use was added again. In the basement; book sales areas, shops in the ground floor where handicraft products sold, cafes, and breakfast on the first floor took place. The Khan has become an important part of culture tourism as a result of its new function and sustaining its value for the future.

In this article, it is aimed to create a vision for the future by examining the conservation and sustainability of cultural and natural values in the case of Diyarbakır Hasan Pasha Khan within cultural tourism.

Keywords: Sustainable Cultural Tourism, Conservation, Diyarbakır, Hasan Pasha Khan.